

Lausunto

01.04.2022

Asia: VN/1070/2021

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi sukupuolen vahvistamisesta sekä siihen liittyvien lakien muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

1. Kommenttinne liittyen sukupuolen vahvistamisen edellytyksiin (1 §):

Naisjärjestöt Yhteistyössä NYTKIS ry pitää tärkeänä, että sukupuolen vahvistamisen edellytykset lainsäädännössä perustuvat ihmisoikeussopimusten ja ihmisoikeusnormien mukaisiin lähtökohtiin. Nämä ihmisoikeuksien toteutumista painottavat lähtökohdat tarkoittavat mahdollisimman hyvin itsemääräämisoikeutta kunnioittavaa lainsäädäntöä.

NYTKIS ry huomauttaa, että luonnoksessa hallituksen esitykseksi laiksi sukupuolen vahvistamisesta sekä siihen liittyvien lakien muuttamisesta tämä ihmisoikeusnormien mukainen lainsäädäntö ei vielä toteudu.

Erityisesti kiinnitämme huomiota siihen, että esityksessä sukupuolen vahvistamiseksi täysi-ikäisyysvaatimus on jäämässä voimaan. Osana hallituksen valmistelua tehtiin selvitys ikärajan konkreettisista vaikutuksista perus- ja ihmisoikeuksien näkökulmasta lasten ja nuorten asemaan. Lisäksi selvitettiin millaisia vaatimuksia perus- ja ihmisoikeusvelvoitteet asettavat lasten ja nuorten asemaa koskevalle säätelylle. Pidämme tärkeänä, että lainsäädännön valmistelua ikärajan osalta jatketaan niiden suositusten pohjalta, joita hallituksen selvityksessä todettiin tarpeellisiksi. Selvityksen ja sen johtopäätökset voi lukea täältä: <https://stm.fi/hanke?tunnus=STM009:00/2021>

Luonnoksessa hallituksen esitykseksi lasten ja nuorten perusoikeuksista perustuslaissa todetaan näin: ” Perustuslain 6 §:n 3 momentin mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Säännöksellä on haluttu korostaa, että lapsia tulee kohdella sekä aikuisväestöön nähden tasa-arvoisina, periaatteessa yhtäläiset perusoikeudet omaavina ihmisinä, että keskenään yhdenvertaisesti. Tämän ohella se osoittaa, että jokaista lasta tulee kohdella yksilönä, ei pelkästään passiivisena toiminnan kohteena.”

Lisäksi luonnoksessa todetaan tutkimusnäyttöön vedoten näin: ”Tutkimusnäyttö osoittaa, että sukupuoliristiriidan kokemus voi alkaa hyvinkin aikaisin ja vaikka sukupuoliristiriita ei jatkuisi aikuisuuteen, sen kanssa eläminen voi merkittävästi heikentää yksilön hyvinvointia ja altistaa syrjiville käytännöille.”

Esitysluonnoksessa itsessään lakiuudistuksen tavoitteet määritellään näin: ”Ehdotuksen tavoitteena on säätää itsemääräämisoikeutta kunnioittava laki sukupuolen vahvistamisesta pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelman mukaisesti. Tavoitteena on vahvistaa henkilön itsemääräämisoikeutta erottamalla sukupuolen oikeudellinen vahvistaminen lääketieteellisistä tutkimuksista ja hoidoista.

Hyvänä viittauskohtana lasten ja nuorten itsemääräämisoikeuden toteutumiseen voidaan pitää uudistettua nimilakia (2019), jonka yhteydessä on kansallisesti käyty keskustelu alaikäisten perusoikeuksien toteutumisesta. Myös sukupuolen vahvistamisen yhteydessä voitaisiin toimia esimerkiksi nimilaissa säädetyin kaltaisesti.

”15 vuotta täyttänyt nuori voi hakea nimen muutosta myös itsenäisesti. Lain mukaan, jos 15 vuotta täyttänyt alaikäinen ja huoltaja tai muu laillinen edustaja ovat erimielisiä, on nuoren oma mielipide ratkaiseva.” Seta ry, Nimilaista 19.12.2017/946

NYTKIS ry painottaa, että mikäli valmistelu jatkuu nyt esitetyn kaltaisesti jää Suomi jälleen jälkeen muista pohjoismaista ihmisoikeusnormien mukaisesta lainsäädännöstä. Kaikissa muissa pohjoismaissa on hyväksytty sukupuolijuridisen vahvistamisen menettely, joka huomioi alaikäisten oikeudet.

NYTKIS ry pitää hyvänä, että lakiuudistuksessa erotetaan sukupuolen oikeudellinen vahvistaminen lääketieteellisistä tutkimuksista ja vahvistetaan itsemääräämisoikeuden toteutumista tästä näkökulmasta. Itsemääräämisoikeus tässä mielessä kuuluu kuitenkin myös alle 18-vuotiaille. Lisäksi lainsäädännön jatkovalmistelussa tulee ottaa huomioon, että edelleen osa sukupuoliristiriitaa kokevista ihmisistä tarvitsee myös lääketieteellistä hoitoa. Heidän hoitopolkunsa ja oikea-aikainen hoitoon pääsy tulee myös tulevaisuudessa turvata.

NYTKIS ry kiittää valmistelun onnistumista itsemääräämisoikeuden toteutumisen näkökulmasta sukupuolen vahvistamisen edellytyksistä lisääntymiskyvyttömyysvaatimuksen poistumisen lainsäädännöstä osalta sekä puolison suostumuksen poistumisen osalta. Kuten luonnoksen taustamateriaaleissa esitetään, vaatimus lisääntymiskyvyttömyydestä sekä vaatimus puolison suostumuksesta ovat ihmisoikeusnormien vastaisia, eivätkä vastaa ihmisoikeuksia kunnioittavan valtion lainsäädäntöä. Järjestö kuitenkin huomauttaa, että virallinen tiedoksiantovelvollisuus sukupuolensa korjanneen puolisolle on kaiku vanhasta lainsäädännöstä, jossa puolison suostumusta sukupuolen korjaamiseksi vaadittiin. Uudessa lainsäädännössä tulisikin pyrkiä pois ajatuksesta, jossa sukupuoltaan korjaavan ihmisen puolisollla olisi jonkinlainen rooli prosessissa.

2. Kommenttinne liittyen hakemukseen ja sen käsittelyyn (2 §). Kommentteja pyydetään esimerkiksi siihen, onko sukupuolen vahvistamisen hakemusmenettely esitetystä muodostaan toimiva ja tarkoituksenmukainen.

NYTKIS ry kiittää valmistelutyöryhmää esityksistään, jotka pyrkivät itsemääräämisoikeutta kunnioittavaa lainsäädäntöä kohti. Nyt luonnoksessa hallituksen esitykseksi kuitenkin edelleen esitetään hakemusmenettelyä sukupuolen vahvistamiseksi, joka lääketieteellisen prosessin sijaan vaatisi hakijalta oman selvityksen sukupuolestaan. Jos uuden lainsäädännön lähtökohta on itsemääräämisoikeutta ja ihmisoikeuksia kunnioittava lopputulos, tulisi sukupuolen vahvistamisen prosessi olla ilmoitusluontoinen ja mahdollisimman nopea. Itsemääräämisoikeuden paremman toteutumisen lisäksi tämä vähentäisi viranomaistyötä, joka hakemusmenettelyyn väistämättä liittyisi.

Valmistelutyöryhmän ehdotuksessa ilmoitusmenettelystä todetaan näin:

”Ilmoitusmenettely toisi sukupuoli-identiteettiä koskevan päätöksenteon täysimääräisesti asianomaisen henkilön itsemääräämisoikeuden piiriin. Se myös helpottaisi ja nopeuttaisi menettelyä hakemusta tekevän henkilön näkökulmasta ja henkilö saisi nopeammin viralliset asiakirjat vastaamaan hänen kokemaansa sukupuolta ja ulkoista olemusta. Tämä helpottaisi henkilön arkea, kun henkilö tulisi nopeammin kohdatuksi identiteettinsä mukaisesti viranomaisessa asioidessaan ja palveluja käyttäessään. Se myös vähentäisi tilanteita, joissa henkilö voi altistua syrjinnälle. Menettelyn voitaisiin kokonaisuudessaan vähentää sukupuolen vahvistamista hakevan henkilön vähemmistöstressiä ja parantaa tämän terveyttä ja hyvinvointia. Se, että sukupuolen vahvistamiseen ei sisältyisi hakemusmenettelyä tai harkintavaltaa, keventäisi prosessia myös viranomaisen osalta.”

Lisäksi valmistelutyöryhmä kommentoi sukupuolen vahvistamisen harkinta-aikaa näin: ”Työryhmä piti erityisesti oikeudellisen sukupuolen vahvistamisen erottamista lääketieteellisistä selvityksistä, tutkimuksista ja hoidoista perusteltuna paitsi perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta myös terveydenhuollon resursseihin kytkeytyvistä syistä. Lisäksi valmistelutyöryhmä havaitsi, että hallitusohjelmassa mainittu harkinta-aika voidaan kokea itsemääräämisen periaatetta loukkaavana.”

NYTKIS ry kannattaa jatkovalmistelussa mahdollisimman kevyen itsemääräämisoikeutta kunnioittavan sukupuolen vahvistamisen menettelyn säätämistä. Tällainen on esimerkiksi ilmoitusmenettely tai taustamateriaaleissa kuvatun kaltainen informointivelvollisuus, jossa harkinta-aika on käytännössä hyvin lyhyt ja viranomaisresurssit, joita prosessi sitoo hyvin pienet.

Kuitenkin jos nyt esitetty hakemusprosessi etenee valmisteluun, niin NYTKIS ry nostaa esiin huolen DVV:n hakemusmenettelyprosessin yhdenvertaisuudesta. Kysymykset kuten: miten varmistetaan valmistelussa se, että hakemusprosessi on alueellisesti yhdenvertainen, millainen harkintavalta eri viranhaltijoille prosessissa muodostuu ja kuinka yhdenvertainen kohtelu eri viranhaltijoiden

harkinnassa säilyy sekä millainen tilanne syntyy, jos hakemusmenettelyn lopputuloksena on hylkäävä päätös, tulee jatkovalmistelussa ratkaista.

NYTKIS ry pitää hyvänä, että valmistelussa on otettu huomioon henkilön yksityisyydensuojan turvaaminen.

3. Kommenttinne liittyen sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutuksiin (3 §). Lausunnoissa pyydetään kiinnittämään erityistä huomiota sellaiseen lainsäädäntöön, jossa sukupuolelle annetaan merkitystä ja jota hallituksen esityksessä ei ole tunnustettu. Lisäksi huomiota pyydetään kiinnittämään säännöksen aiheuttamiin muutostarpeisiin lausunnonantajan toiminnassa/hallinnonalalla.

Ehdotetun lain on esimerkiksi arvioitu mahdollisesti edellyttävän muutoksia vankeus- ja tutkintavankeuslakien säännöksiin vankien sijoittamisesta sekä henkilöntarkastuksista ja päihitteettömyyden valvonnasta. Vastaavia säännöksiä on myös laissa poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta. Lain on myös arvioitu edellyttävän muutoksia eräisiin rikoslain säännöksiin.

NYTKIS ry huomauttaa, että jo nyt naisvankien tilanne vankiloissa ei ole lain edellyttämällä tasolla. Kansainvälisiä tai kotimaisia esimerkkejä transsukupuolisten tai muiden sukupuolivähemmistöjen kohtelusta vankilakontekstissa on haastavaa löytää. Naisvankien asema kertoo kuitenkin paljon vähemmistöjen turvallisuudesta ja kohtelusta vankilamaailmassa. Tulevaisuudessa tuleekin varmistaa, että kaikki vähemmistöön sukupuolensa perusteella vankilakontekstissa asettuvat saavat lain mukaisen takeen turvallisuudestaan. Transsukupuoliset vangit tulisi nähdä sukupuolensa perusteella osana haavoittuvassa asemassa olevia vankiryhmiä.

4. Kommenttinne liittyen sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutuksiin ja vanhemmuuteen (4 §)

-

5. Kommenttinne liittyen vanhemmuutta kuvaavaan nimikkeen muuttamiseen (5 §). Erityistä huomiota pyydetään kiinnittämään sellaiseen lainsäädäntöön, jossa vanhemmuutta kuvaavaan nimikkeeseen liitetään oikeusvaikutuksia (vanhemmalle itselleen tai tämän lapselle) ja jota hallituksen esityksessä ei ole tunnustettu. Lausunnoissa pyydetään myös kiinnittämään huomiota niihin muutostarpeisiin, joita vanhemmuutta kuvaavan nimikkeen muuttaminen edellyttää esimerkiksi lausunnonantajan tietojärjestelmissä.

NYTKIS ry kiittää, että valmistelussa on pidetty mukana vanhemmuuteen liittyvän lainsäädännön uudistamista. On hyvä, että sukupuolen vahvistamisen kokonaisuudessa pyritään muuttamaan myös vanhemmuusmerkinnät yksityisyydensuojan takaamiseksi ja terveydenhuollossa väärin sukupuolittamisen välttämiseksi.

Hallituksen luonnoksessa esitykseksi sukupuolen vahvistamisessa vanhemmuusmerkintöjen osalta tulee kuitenkin huomioida se, että mikäli merkinnät automaattisesti kirjautuvat nyt esitetyn "lisääntymisbiologisen sukupuolen" mukaan ne menevät todennäköisemmin väärin kuin jos ne kirjautuisivat järjestelmään juridisen sukupuolen mukaan.

Nyt ehdotetussa mallissa ei myöskään ole mahdollisuutta siihen, että vanhempi tulee heti tunnustetuksi oikean vanhemmuuden termin mukaan, sillä nimikkeen vaihtoa tulee hakea takautuvasti. NYTKIS ry toivoo, että jatkovalmistelussa kiinnitetään huomioita erityisesti sellaisten järjestöjen näkemyksiin, jotka ovat asiantuntijoita transihmisten vanhemmuuteen liittyvissä kysymyksissä.

Lisäksi NYTKIS ry huomauttaa, että nyt esitetyssä lainsäädännössä luodaan uusi sukupuoleen viittaava juridinen termi ”lisäntymisbiologinen sukupuoli”. NYTKIS ry pitää tärkeänä, että uuden juridisen termin luominen sukupuolen vahvistamisen keskusteluun ei laajene käyttöön niin, että se lisää sukupuolensa korjanneiden ihmisten väärinsukupuolittamista ja syrjintää terveydenhuollon konteksteissa. Lisäntymisbiologinen sukupuoli on termi, jota ei aikaisemmin ole käytetty ja sen luominen uuteen lainsäädäntöön saattaa aiheuttaa odottamattomia vaikutuksia, joita tulisi tarkoin arvioida jatkovalmistelussa. Valmistelussa esitetyt huolet sukupuolensa korjanneiden terveysvaikutuksista voitaisiin ratkaista korvaamalla lainsäädännössä uusi sukupuolitermi esimerkiksi käsitteellä ”lisäntymisbiologiset määritteet”, jolloin väärin sukupuolitetuksi tulemisen riski terveydenhuollossa lievenee.

NYTKIS ry tunnistaa ne haasteet, joihin termin tuomisella lainsäädäntöön pyritään vastaamaan ja allekirjoittaa tavoitteet esimerkiksi sukupuolensa korjanneiden ihmisten riittävän terveydenhuollon järjestämisestä. Järjestö kuitenkin painottaa, että kysymykset, jotka koskevat näitä velvollisuuksia tulisi ratkaista liitännäislakien päivitystyön yhteydessä sen sijaan, että lakiin sukupuolen vahvistamisesta tuodaan uusi ja vaikutuksiltaan heikosti arvioitu sukupuoleen viittaava juridinen termi.

6. Kommenttinne liittyen ulkomaisen päätöksen tunnustamiseen (6 §):

-

7. Kommenttinne liittyen lain voimaantuloon ja sen soveltamisen porrastamiseen (8 §):

-

8. Kommenttinne liittyen esityksen pääasiallisiin vaikutuksiin, ml. selvitykseen joka on laadittu lapsivaikutusarvioinnin tueksi. Lausunnossa pyydetään kiinnittämään huomiota vaikutuksiin, joita lausunnonantaja arvioi esityksestä aiheutuvan toiminnalleen/hallinnonalallaan. Huomiota pyydetään kiinnittämään myös tietojärjestelmiin kohdistuviin muutostarpeisiin sekä muihin tiedonhallintalain 5 §:n 3 momentin kannalta olennaisiin asioihin.

-

9. Muut kommentit liittyen hallituksen esitysluonnokseen:

NYTKIS ry kiittää valmistelun itsemääräämisoikeutta kunnioittavista tavoitteista, mutta painottaa niiden toteutumiseksi tarvittavan vielä lisävalmistelua. Erityistä huomiota tulee kiinnittää nuorten ja lasten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen ja täysi-ikäisyysvaatimuksen poistamiseen sukupuolen vahvistamisen yhteydessä. Lisäksi NYTKIS ry painottaa

itsemääräämisoikeusperustaisuutta ja ihmisoikeusnormien noudattamista valmistelussa koskien hakemusmenettelyä sukupuolen vahvistamiseksi.

Kakkola Silla
Naisjärjestöt Yhteistyössä NYTKIS ry